Författare:
Anna Kaya, Nationellt centrum för svenska som andraspråk, Stockholms universitet

Artikel 3 av 3

Kartläggning för kvalitativ undervisning i svenska som andraspråk

Enligt skollagen ska ett systematiskt kvalitetsarbete genomföras både på huvudmannanivå och på enhetsnivå. Huvudmannens ansvar i styrkedjan är att planera, följa upp och utveckla utbildningen inom hela organisationen. När man påbörjar ett utvecklingsarbete behöver man utgå ifrån en nulägesbeskrivning vilket innebär att huvudmannen, tillsammans med skolenheterna, behöver göra en relevant och genomtänkt datainsamling som sammanställs i ett kartläggningsdokument.

För att utveckla arbetet med organisation och genomförande av kvalitativ undervisning i svenska som andraspråk, sva[1], är det därför viktigt att kartlägga hur sva-undervisningen organiseras samt hur behovsbedömning och beslutsfattande sker på de olika skolorna idag. Detta kartläggningsdokument syftar till att vara ett stöd för huvudman och rektor i det systematiska kvalitetsarbetet gällande ämnet svenska som andraspråk. En god utveckling i svenska som andraspråk är dessutom en förutsättning för elevens kunskapsutveckling i andra ämnen.

Kartläggningen består av frågor som är uppdelade i följande avsnitt:

- Elever
- Lärarresurser
- Organisation av undervisning i svenska och sva
- Rutiner för och systematiskt kvalitetsarbete kring svenska som andraspråk

Elever

För att kunna fördela resurser och kunna organisera sva-undervisningen utifrån elevernas olika behov är det viktigt att synliggöra hur många elever det är i varje årskurs som är i behov av sva-undervisning. Det är även viktigt att synliggöra på vilken nivå i andraspråksutvecklingen dessa elever befinner sig. Elever i behov av undervisning i svenska som andraspråk är en språkligt heterogen elevgrupp, från elever som är helt nybörjare i svenska språket till elever som har kommit långt i sin andraspråksutveckling. I detta dokument har vi i kartläggningen valt att utgå från de fem steg som finns beskrivna i Skolverkets bedömningsstöd *Bygga svenska*[2]. I kartläggningsdokumentet görs dock ingen

1 I artikeln används växelvis svenska som andraspråk och förkortningen sva för att underlätta för läsning.
2 Bygga svenska (Skolverket 2017)

distinktion mellan förmågorna tala, lyssna, läsa och skriva utan man får göra en sammanslagning av förmågorna vid nivåbestämning.

I Bygga svenska lyfts för årskurs 4–9 en särskild elevgrupp fram under rubriken **Grundläggande läs och skriv för åk 4–9**. Denna rubrik avser nyanlända elever med kort eller ingen tidigare skolbakgrund. För dessa elever finns särskilda observationspunkter som används som avstämning innan de olika språkutvecklingsstegen i *Bygga svenska* kan användas. I kartläggningen är det viktigt att synliggöra dessa elever eftersom de troligtvis har behov av grundläggande läs- och skrivundervisning anpassad till elevernas specifika behov.

Språkutvecklingssteg enligt Bygga svenska

Steg 1: Ny i språket. Elever på steg 1 har just påbörjat sin språkutveckling i svenska.

Steg 2: På väg i språket. Elever på steg 2 har kommit en bit på väg i sin språkutveckling och de har utökat sin förmåga att självständigt delta i konkreta och bekanta skolsituationer.

Steg 3: Vidare i språket. Elever på steg 3 behöver inte längre lägga lika stor kraft vid att förstå och använda språket i återkommande skolaktiviteter så länge de har tillgång till språklig stöttning av varierande slag.

Steg 4: Mot ett avancerat språk. Elever på steg 4 är på väg mot en åldersadekvat språkanvändning på sitt andraspråk. De deltar självständigt i klassrumsaktiviteter och uppvisar en breddad språklig repertoar, både när det gäller att skapa och ta del av talat och skrivet språk.

Steg 5: Med ett avancerat språk. Elever på steg 5 har utvecklat ett avancerat andraspråk. De deltar i klassrumsaktiviteter med stor självständighet och deras språk räcker till för att delta i aktiviteter med olika syften och innehåll.

Grundläggande läs och skriv för åk 4–9 avser nyanlända elever med kort eller ingen tidigare skolbakgrund.

För utförligare beskrivning av nivåerna i andraspråksutveckling, se *Bygga svenska*[3].

Mer information om Skolverkets bedömningsstöd Bygga svenska finns på Skolverkets webbplats och på bedömningsportalen.

Klicka här >>

3 Bygga svenska (Skolverket 2017)

Kopiera och flytta över tabellen nedan till eget dokument eller använd separat worddokument som finns på Skolverkets webbplats.

Tänk på att fylla i en tabell för varje årskurs (förskoleklass till åk 9) som är aktuell på er skola.

Fyll i en tabell per årskurs från förskoleklass till åk 9						
Totalt antal elever						
Antal elever som kan vara i behov av sva i åk ___						
Ungefärlig nivå i andraspråks-utvecklingen enligt de olika stegen i *Bygga svenska*.	**Grund-läggande läs- och skrivför-måga** (åk 4–9)	**Steg 1** Ny i språket	**Steg 2** På väg i språket	**Steg 3** Vidare i språket	**Steg 4** På väg mot ett avancerat språk	**Steg 5** Med ett avancerat språk
Ange antal elever på varje steg.						

Lärarresurser

För att kunna erbjuda kvalitativ undervisning i svenska som andraspråk behövs utbildade och behöriga sva-lärare. För att synliggöra vilka behov som skolan och huvudmannen har gällande kompetensförsörjning i ämnet svenska som andraspråk är det viktigt att kartlägga lärarnas utbildning. Följande frågor kan vara viktiga att undersöka och därefter diskutera på skolnivå och på huvud-mannanivå.

	Åk 1–3	**Åk 4–6**	**Åk 7–9**
Hur många lärare undervisar i svenska som andraspråk?			
Hur många av lärarna som undervisar i svenska som andraspråk har lärarlegitimation?			
Hur många av lärarna som undervisar i sva är utbildade och behöriga i svenska som andraspråk för årskursen de undervisar?			
Hur många av lärarna har dubbel behörighet i svenska och svenska som andraspråk?			
Hur många av lärarna som undervisar i svenska som andraspråk i åk 4-9 har kompetens i grundläggande läs- och skrivundervisning?	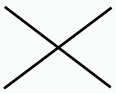		

Utifrån tabellen ovan:

Kompetens och behörighet gällande svenska som andraspråk

Hur synliggörs rektorernas behov av sva-kompetens i huvudmannens systematiska kvalitetsarbete?

Utifrån tabellen - ser kompetens och behörighet olika ut i olika årskurser/stadier? På vilket sätt?

Hur påverkar detta skolans val av organisationsmodell för undervisning i svenska och svenska som andraspråk?

Ser det olika ut på olika skolor?

Hur påverkar detta elevernas resultat och måluppfyllelse?

Hur påverkar det lärarnas möjlighet att planera och genomföra undervisning?

Om behörighet saknas

Hur många legitimerade lärare undervisar i sva utan sva-utbildning? Vilka ämnen har dessa lärare behörighet i? I vilka årskurser, och hur många elever, undervisar dessa lärare?

Hur många lärare utan lärarlegitimation undervisar i sva? I vilka årskurser, och hur många elever, undervisar dessa lärare?

Hur påverkar detta elevernas resultat och måluppfyllelse?

Hur påverkar det lärarnas möjlighet att planera och genomföra undervisning?

Utöka behörighet i svenska som andraspråk

Om kompetensen i svenska som andraspråk inte motsvarar behovet av sva-undervisning, på vilket sätt kan då personella resurser fördelas på det mest effektiva sättet?

Vilka planer finns gällande kompetensförsörjning i svenska som andraspråk på lång sikt?

På vilket sätt kan lärare uppmuntras att läsa in sva-behörighet via till exempel Lärarlyftet?

Hur kan huvudmannen ta ett ökat ansvar för att fortbilda redan anställda svensklärare att bli behöriga i sva?

Hur kan rekryteringen av sva-lärare förbättras?

Organisation av undervisning i svenska och sva

Detta avsnitt handlar om att undersöka hur undervisningen i svenska och svenska som andraspråk organiseras och undersöka om organisationen möter elevernas olika behov. Vilka möjligheter och utmaningar finns gällande er organisation på skolnivå och genomförande av sva-undervisning? Vad behöver prioriteras? Vad kan huvudmannen göra för att ge stöd i det arbetet?

Utgå gärna ifrån exemplet nedan och undersök er organisation i relation till elevernas olika steg i andraspråksutvecklingen. Diskutera de frågor som är relevanta för er verksamhet.

Exempel:

Grundläggande läs och skriv för elever med kort eller ingen tidigare skolbakgrund åk 4-9. **Steg 1:** Ny i språket **Steg 2:** På väg i språket	**Steg 3:** Vidare i språket **Steg 4:** På väg mot ett avancerat språk	**Steg 4:** På väg mot ett avancerat språk **Steg 5:** Med ett avancerat språk
Åk 1–2: - sva och svenska i samma undervisningsgrupp med tvålärarsystem eller tre lärare på två klasser. **Åk 3–9:** - sva i förberedelseklass. - sva och svenska i samma undervisningsgrupp med tvålärarsystem eller tre lärare på två klasser.	**Åk 1–5:** - sva och svenska i samma undervisningsgrupp med tvålärarsystem eller tre lärare på två klasser. **Åk 6–9:** - sva och svenska i samma undervisningsgrupp med tvålärarsystem.	**Åk 1–5:** - sva och svenska i samma undervisningsgrupp med tvålärarsystem eller tre lärare på två klasser. **Åk 6–9:** - sva och svenska i samma undervisningsgrupp med tvålärarsystem.

Vår organisation av undervisning i svenska och sva i relation till elevernas olika steg i andraspråksutvecklingen:

Grundläggande läs och skriv för elever med kort eller ingen tidigare skolbakgrund åk 4-9 **Steg 1:** Ny i språket **Steg 2:** På väg i språket	**Steg 3:** Vidare i språket **Steg 4:** På väg mot ett avancerat språk	**Steg 4:** På väg mot ett avancerat språk **Steg 5:** Med ett avancerat språk

Utifrån tabellen ovan:

Val av organisationsmodell

Vilka faktorer ligger bakom valet av organisationsmodell?

Är det skillnad mellan låg-, mellan- och högstadium?

Hur organiseras undervisningen i svenska och sva? *(Svenska och sva i samma klass, tvålärarsystem/tre lärare på två klasser, sva i separat undervisningsgrupp etc…)*

Hur ser lärarna på organisation och genomförande av undervisning i svenska och sva?

När och varför kan det vara en fördel att undervisa i svenska och sva i samma undervisningsgrupp? När och varför kan det vara ett problem? Hur kan det förbättras?

Hur schemaläggs undervisningen i svenska och svenska som andraspråk?

Schemaläggs svenskämnena parallellt eller inte? Varför?

Vilka tankar finns kring schemaläggning i svenska och sva i relation till lokaler? Kan undervisningsgrupper delas vid behov (t ex om man har tvålärarsystem eller är tre lärare på två klasser)?

Hur analyseras elevernas resultat i svenska som andraspråk i relation till skolans val av organisationsmodell för undervisning i svenska och svenska som andraspråk?

Lyfts detta in och synliggörs i huvudmannens systematiska kvalitetsarbete och resultatanalyser? På vilket sätt? Hur sker återkoppling? Vad kan utvecklas?

Elevgruppens olika behov

På vilket sätt organiseras sva-undervisningen så den möter den heterogena elevgruppens olika behov (från nybörjarnivå till avancerad nivå i andraspråksutvecklingen)?

Hur säkerställs att nyanlända elever som nyligen börjat i svensk skola får sva-undervisning som utgår ifrån att eleverna ska lära sig svenska som ett nybörjarspråk?

Anordnas sva-undervisning i förberedelseklass? Varför/varför inte?

Svenska och svenska som andraspråk – två olika ämnen

Hur säkerställs att de elever som är i behov av sva-undervisning får all sin sva-undervisning efter kursplanen, och timplanen, i svenska som andraspråk?

Hur säkerställs att sva-elever verkligen får undervisning utifrån kursplanen i sva om undervisningen i svenska och sva sker i samma undervisningsgrupp?

Hur säkerställs att sva-elever, inom sva-undervisningen oavsett organisationsmodell, ges rika möjligheter att kommunicera i tal och skrift på svenska?

Hur säkerställs att eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt svenska tal- och skriftspråk så att de vågar och får möjlighet att uttrycka sig i olika sammanhang?

Hur kan undervisningsgrupperna anpassas för att möta dessa behov?

På vilket sätt synliggörs det i tjänstefördelningen att svenska och sva är olika ämnen?

Hur och när informeras elever och vårdnadshavare om sva-ämnet, skillnaderna mellan undervisning i svenska och sva samt om skolans val av organisationsmodell? Vad kan förbättras och utvecklas gällande detta?

Rutiner och systematiskt kvalitetsarbete

Enligt Skolinspektionen är rutiner för ämnet svenska som andraspråk viktigt för likvärdighet och för god kvalitet. Ett område som är extra viktigt är behovsbedömning av elevens kunskaper eftersom sva-ämnet är ett behovsprövat ämne. För att säkerställa att ”rätt” elever läser svenska som andraspråk kan en del i det arbetet vara att huvudmannen ser till att skolor har rutiner för behovsbedömningen. Därför är det viktigt att rektorer tillsammans med lärare tar fram rutiner för när och hur behovsbedömningen ska göras samt vilka som ska genomföra detta. Dessa rutiner behöver även innefatta att följa upp om en elevs behov av att läsa ämnet kvarstår eller inte. Upprättande av gemensamma rutiner på huvudmannanivå och på skolnivå kan således vara en viktig del i det systematiska kvalitetsarbetet.

Frågorna nedan ger stöd i det övergripande systematiska kvalitetsarbetet. Rektorer och lärares kunskap om elevgruppen behöver tas med i det arbetet. Använd med fördel frågorna ovan kring elever, lärarresurser och organisation av undervisning i svenska och sva.

Separat skrivbart worddokument med frågorna nedan finns på Skolverkets webbplats.

Enligt Skolinspektionen är rutiner för ämnet svenska som andraspråk viktigt för likvärdighet och för god kvalitet.

Sva-undervisning i det systematiska kvalitetsarbetet

Synliggörs frågor som rör elevers behov av sva-undervisning?

Hur tar rektor reda på vilka elever som kan vara i behov av sva-undervisning? När sker det?

Synliggörs frågor som rör organisation av sva-undervisning? På vilket sätt?

På huvudmannanivå:
Vilka rutiner finns? Vad tas upp i det systematiska kvalitetsarbetet?
Ingår följande områden:

- språkutveckling
- övergångar
- behovsprövning, beslut och kommunikation
- behörighet och kompetensutveckling?

Vad fungerar bra? Vad behöver utvecklas och förändras?

Kommentarer:

På skolnivå:
Vilka rutiner finns? Vad tas upp i det systematiska kvalitetsarbetet?
Ingår följande områden:

- språkutveckling
- övergångar
- behovsprövning, beslut och kommunikation
- behörighet och kompetensutveckling?

Vad fungerar bra? Vad behöver utvecklas och förändras?

Kommentarer:

Språkutveckling

Hur görs språkutvecklingsanalyser av barn och elevers språkutveckling i förskola och förskoleklass? Hur dokumenteras detta?

Hur analyseras elevernas andraspråksutveckling i grundskolan? Hur dokumenteras detta?

Vilka bedömningsstöd används på skolorna för att observera, analysera och dokumentera elevernas språkutveckling? Hur implementeras dessa stöd?

På vilket sätt kan huvudmannen ge stöd i detta arbete?

Hur analyseras och används resultaten på lärarnivå, på skolnivå och på huvudmannanivå?

Övergångar

Vad överlämnas gällande barn och elevers språkutveckling mellan och inom skolformer? Hur går överlämningen till? Vem är överlämnare? Vem är mottagare?

Behovsprövning, beslut och kommunikation

På vilka grunder fattar rektor beslut om att en elev är i behov av sva-undervisning i stället för undervisning i svenska? När fattas detta beslut?

Hur ofta följer rektor upp beslut om elevens sva-undervisning?

På vilket sätt tar lärarna ställning till frågan om en elev fortsatt är i behov av sva-undervisning? Hur ofta görs detta?

När och hur informeras elev och vårdnadshavare om beslutet?

Hur förklaras på vilka grunder beslutet är fattat?

Hur informeras elev och vårdnadshavare om syftet med sva-ämnet?

Kompetens och kompetensutveckling

Hur undersöks vilken kompetens lärare har i frågor som rör andraspråksutveckling, läs- och skrivinlärning på ett andraspråk och bedömning av ett andraspråk?

Hur säkerställs att lärare vid behov får den kompetensutveckling som behövs?

Hur gör vi för att de elever som behöver det ska få en undervisning i sva som ger rika möjligheter till kommunikation och stödjer deras andraspråksutveckling mot en avancerad nivå?

Vad fungerar bra idag?

Vad behöver vi utveckla?